

Dobré úmysly, špatné provedení

Od poloviny prosince to v české vědecké komunitě vše jako už dávno ne. Co se vlastně stalo? Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy se před rokem pustilo do něčeho velmi potřebného. Přísně posoudilo kvalitu vědeckých týmů na českých vysokých školách a přidělilo finanční podporu jen těm kvalitním.

Ministerstvo vyhlásilo program tzv. Výzkumných záměrů, v jehož rámci měly jednotlivé fakulty nebo jejich součásti předkládat projekty toho, co chtějí v příštích pěti letech dělat a kolik potřebují peněz. Celkem se v soutěži hrálo o 2,4 miliardy korun ročně - to je hodně, skoro dvakrát víc, než bylo k dispozici dosud. Úmysl byl asi dobrý, provedení však žalostné – pokazilo se snad všechno, co zkazit šlo.

Ministerští úředníci nejprve vytvořili neuvěřitelně složité formuláře, jejichž vyplňováním trávily stovky badatelů loni na jaře dlouhé týdny. Ještě horší bylo, že jednotliví odborní posuzovatelé měli hodnotit vždy jen jediný projekt, takže je nemohli navzájem srovnat. Dalo by se to přirovnat k situaci, kdy při soutěži o královnu krásy každý rozhodčí vidí jen jednu účastnici (či spíše její fotografii). Různí posuzovatelé jsou také různě přísní – britští či švédští bývají většinou tvrdší než slovenští či bulharští (formálně jsou ale všichni „zahraniční“). Pro přísnějšího, nebo spíše zodpovědnějšího posuzovatele je udělení 80 procent z maximálních možných bodů výrazem vysokého ocenění (95 procent si schovává pro projekty skutečně výjimečné, tak říkajíc nobelovské). Naproti tomu běžný český či slovenský posuzovatel je zvyklý na to, že vynikajícímu projektu se dává 99 procent, dobrému 95 a špatnému 85 procent.

Finanční požadavky všech projektů, doporučených odbornými komisemi k financování, skoro dvakrát přesahovaly sumu, která byla k dispozici. Ministerstvo tedy udělalo rázný řez – projekty v kategorii A dostaly 100 procent požadovaných peněz, v kategorii B 90 procent a ostatní (mezi nimiž se octlo i mnoho opravdu kvalitních týmů) nezískaly vůbec nic.

Vysokoškolští badatelé, kteří měli v ministerské loterii smůlu, mohli začít s okamžitým propouštěním členů svých výzkumných týmů k 1. lednu. Na celé akci ale zvláště velké univerzity vydělaly, a tak byli jejich rektori spokojeni: co na tom, že někde téměř zlikvidujeme chemii nebo astrofyziku – zase si to vynahradíme třeba na informatice nebo jazykovědě, není-liž pravda? Inu, není nad koncepční práci...

Je jistě skvělé, že tato vláda dává do výzkumu stále více peněz. Tím důležitější ale je, jak se tyto finanční prostředky utratí. Principiálně špatné a nedbalé provedení programu Výzkumné záměry znemožnilo zodpovědně rozlišit pracoviště kvalitní od nekvalitních. To způsobilo velké potíže a částečnou likvidaci celé řady velmi kvalitních týmů na mnoha vysokých školách. Jde zřejmě o největší selhání v řízení a financování výzkumu a vývoje za poslední léta. Selhala i vládní Rada pro výzkum a vývoj, která včas neupozornila na hrozící problémy. Na svém posledním zasedání dokonce postup ministerstva školství v zásadě schválila. Někteří označovali nezodpovědný postup ministerstva jako odvážný reformní čin, což mi připadá úplně neuvěřitelné a trochu jako ze světa George Orwella.

Ve většině důležitých vědeckých odvětví si Česká republika ve srovnání s nejnávštějšími zeměmi nestojí nijak dobře. A další zaostávání nás přijde velmi drahé. Zásadním krokem k nápravě by byl důkladný „audit“ ve všech výzkumných oblastech.

V České republice zoufale chybí jasný systém pravidelného a náročného hodnocení vědecké výkonnosti jednotlivých institucí. Z něj by se pak měly vyvodit konkrétní finanční důsledky. Přestože vláda výzkum vyhlašuje jako jednu z nejvyšších priorit, není zde nikdo, kdo by měl takové koncepční záležitosti na starosti. Kompetence v oblasti výzkumu a vývoje jsou roztržštěné mezi mnoha rezorty, které si hlídají hlavně své úzké zájmy.

Za koordinaci výzkumu by asi měla být teoreticky zodpovědná Rada pro výzkum a vývoj. Její předseda je zároveň místopředsedou vlády, ale má vždy současně na starosti několik dalších „drobností“ – ten nynější například celou ekonomiku. Rozhodně od něj tedy nelze čekat, že se bude energicky starat o nějaké koncepce a radikální reformy v oblasti vědy.

Myslím, že český výzkum urgentně potřebuje někoho, kdo se na dostatečně vysoké vládní funkci bude plně a nadresortně věnovat výzkumu a vývoji, a to jak z hlediska koncepce a hodnocení, tak finančního zajištění. Takový člověk by samozřejmě musel být v první řadě vynikajícím odborníkem v oblasti managementu výzkumu a ne pouze politickým exponentem vládnoucí strany. To se ale zdá být zcela utopickou představou... Kéž bych se mýlil.

Václav Hořejší

Ústav molekulární genetiky Akademie věd ČR